

VERSENY HELYETT KOOPERÁCIÓ

Pécs ÖKOVÁROS – Mecsek–Dráva ÖKORÉGIÓ Program bemutatása

(Cooperation instead of Competition Introduction of Pécs ECO-CITY Mecsek Dráva ECOLOGICAL REGION Programme)

KISS TIBOR – GIRÁN JÁNOS

Kulcsszavak:

fenntartható fejlődés öko-szociális szemlélet kooperáció ökológiai lábnyom

Pécs és régiója hosszú idő óta kiemelt jelentőségű közösségi feladatként értékeli a környezetvédelem és környezet-egészségügy problémáinak hatékonyabb megoldását. A régió gazdasági és társadalmi szereplőinek támogatása és a környezettudatos piaci-társadalmi szemlélet kialakításának szándéka ösztönözte az ÖKOVÁROS–ÖKORÉGIÓ Program elindítását.

A Program koncepciójának lényege, hogy a térségi fejlesztések és a városüzemeltetés során a fenntartható fejlődés elemei érvényesüljenek. A Program elindítását az a felismerés is erősítette, hogy az uniós csatlakozás új kötelezettségeket jelent minden gazdálkodó szervezet számára. Ezeknek a kötelezettségeknek a teljesítése nem többletköltséget okoz, hanem megfelelő koordináció és kooperáció után a gazdaság egyik szegmensében keletkező kimenet a másik szektorban bemenetként szolgálhat, ezáltal is kímélve az elsődleges nyersanyagok felhasználását. Társadalmi feladatvállalása tekintetében a Program egy olyan öko-szociális szemlélet közvetítését és megvalósításának elősegítését vállalja fel, amelyben a természeti környezet, a helyi közösségek és a gazdaság szereplőinek érdekei egymást erősítő, és nem egymással rivalizáló módon jelennek meg.

Bevezetés

Napjainkban egyértelművé vált, hogy a teljes Európai Közösséget átfogó gazdasági és társadalmi paradigmaváltás korszakába léptünk, amelynek egyik kiemelt jelentőségű vonatkozása a környezettudatosság. Ez az új paradigma alapvetően a fenntartható fejlődés gondolatára támaszkodik, de nem áll meg önmagában a környezetvédelem technikai kérdéseinek tárgyalásánál, hanem olyan sajátos eszmerendszerré alakult, amely a helyi szinteken is lehetőséget teremt a közösség, a gazdaság és a természeti környezet viszonyainak újraértelmezésére.

Pécs városa a régió számos településével együtt, hosszú idő óta kiemelt jelentőségű közösségi feladatként értékeli a környezetvédelem és környezet-egészségügy problémáinak hatékonyabb megoldását, és a környezetkultúra kialakításának ügyét. Ezt az elkötelezettséget bizonyítják az elmúlt másfél évtizedben a városban megvalósult környezetvédelmi – és egyben az életminőséget javító – beruházások, melyek pénzübeni értéke több tízmilliárd forintot jelent, és mindez gazdasági kontextusban is

nyomatékokat ad az elkötelezettségnek. Ennek az elkötelezettségnek a legutóbbi megjelenése az ÖKOVÁROS-ÖKORÉGIÓ Program elindítása.

A Program előkészítésének és a koncepció kidolgozásának munkálatait Pécs MJV Önkormányzatának megbízása alapján a BOKOM Környezetgazdálkodási Kft. munkatársai, és az általuk felkért szakértőkből álló munkacsoport végezte el¹.

A következőkben az ÖKOVÁROS-ÖKORÉGIÓ Program koncepció alapelveinek bemutatása következik.

Új feladatok és lehetőségek a helyi gazdaság- és közösségfejlesztés területén

Az önkéntes feladatvállalásokban tükröződő elkötelezettségén túl szinte minden helyi közösség számára egyre több objektív tényező is sürgeti olyan komplex és innovatív kezdeményezések elindítását, amelyben a gazdaság- és közösségfejlesztés céljai környezettudatos alapokra helyezve valósulhatnak meg.

Ilyen objektív tényezőként tekinthetjük egyrészt az Európai Unióhoz történt csatlakozásunkból fakadó új feladatoknak és kötelezettségeknek való megfelelést, másrészt a hazai és nemzetközi gazdaság egyre gyorsuló változása okán a helyi lehetőségek újragondolásának kényszerét.

A hazai gazdasági rendszer változása jelenleg azzal a tendenciával jellemezhető, hogy a rendszerváltást követően a tradicionális gazdasági ágazatok jelentették a gazdaság hajtóerejét, ezzel szemben az ezredforduló környékén már a gazdasági és üzleti szolgáltatások léptek elő domináns területekké.

Nincs ez másként Pécs és környezete esetében sem, hiszen ha a térségben működő vállalkozások tevékenységi területeit vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások, a kereskedelem, javítás és az iparágak adják a térség vállalkozásainak 64,4%-át. Ugyanakkor az ipari termelés és a mezőgazdasági termelés mindössze 11%-os részarányt képez a KSH adatai szerint.

A téma kutatói szerint napjainkban a városfejlődés új elemére kell figyelmet fordítani, mégpedig az emberi tényező és az arra épülő tudás válik a fejlődés letéteményesévé (Szirmai-A. Gergely-Baráth-Molnár-Szépvolgyi 2002). Ebből a szempontból Pécs városa egy közelmúltban publikált elemzés (Rechnitzer-Csizmadia-Grosz 2003) szerint igen előkelő helyet foglal el abban a ragsorban, amely az ország települései körében a tudásalapú innovációs képesség alapján végzett értékelést. E sorrendben Pécs Szegeddel és Debrecennel közösen alkotja az élcsoportot. Ennek oka, hogy az említett városok és térségeik jelentős tartalékokkal rendelkeznek elsősorban a tudásalapú megújuló képesség tekintetében. Ez a helyzet hosszú távon komoly előnyt jelenthet az olyan térségek megújuló képességéhez képest, amelyek gazdasági fejlődésüket elsősorban a külföldi tőke megjelenésének köszönhetik. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy mindhárom város környezetében gazdasági és települési hátrányokkal sújtott kistérségek találhatók, amelyek helyzete az utóbbi évtizedekben drasztikusan romlott.

Megváltozott továbbá a helyi gazdaság külföldi tőke bevonására alapozott fejlesztésével kapcsolatos vélekedés is. Egyre több ellenérzés fogalmazódik meg a külföldi nagyvállalatok betelepülésével kapcsolatban, amit a rövid távú gazdasági hasznok sem képesek már elnyomni.

Ezek azokra a mára már vitathatatlan tapasztalatokra alapozódnak, amelyek rámutatnak, hogy a külföldi nagyvállalatok nem integrálódnak sem a helyi, sem pedig a térségi gazdaságba. Nem dinamizálják a térség munkaerőpiacát, csupán az olcsó és alacsony képzettségű munkaerőt használják ki. Ezt a civil közösségek és a gyenge szakszervezetek miatt meg is tudják tenni (Szirmai–A. Gergely–Baráth–Molnár–Szépvölgyi 2002).

Ugyanakkor abban az esetben, ha adott térség kizárólag, vagy jelentős súllyal támaszkodik e külföldi befektetésekre, saját természetes innovációs képességét hagyhatja elsorvadni, miáltal kiszolgáltatottá válik.

A helyi gazdaság és közösség kapcsolatának vonatkozásában az ÖKOVÁROS–ÖKORÉGIÓ Program elsősorban a helyi erőforrásokra történő támaszkodást tekinti prioritásnak, annak érdekében, hogy a város és a környezetében lévő kistérségek egymást erősítve, mintegy *kiszolgálva egymás igényeit* teremtsenek esélyt a stabil és fenntartható elveken nyugvó fejlődésre. A Program lényege, hogy a térségi fejlesztések és a városüzemeltetés során a fenntartható fejlődés elemei érvényesüljenek, a következő prioritások szerint:

- A megújuló erőforrások felhasználásának üteme nem haladja meg azt az ütemet, amellyel az ökoszisztéma képes újratermelni őket.
- A nem megújuló erőforrások fogyasztásának vagy újra nem hasznosítható hulladékká alakításának üteme nem haladja meg annak ütemét, ahogy az ember helyettük megújuló erőforrásokat fejleszt ki, és vesz fokozatosan használatba.
- A környezetszennyezés kibocsátási üteme nem haladja meg az ökoszisztéma feldolgozó-kapacitását (Korten 1998).

A Program célja, hogy a már eddig is tervbe vett és a kötelezettségekből adódó beruházások, fejlesztési elgondolások átfogó módon, egységes programban valósuljanak meg, egymás hatásainak erősítése érdekében.

Az így kialakítandó kooperáció háttérében az a meggyőződés áll, miszerint az uniós csatlakozásból fakadó kötelezettségek teljesítése nem pusztán többletköltség okozója, hiszen átfogó rendszerbe illesztve a gazdaság egyik szegmensében keletkező kimenet a másik szektorban bemenetként szolgálhat, ami a korlátozott mennyiségben rendelkezésre álló elsődleges nyersanyagok optimális felhasználását is elősegíti.

Kulcsszereplő: a települési önkormányzat

Az eddig leírtak különös aktualitással jelennek meg a hazai települési önkormányzatok vonatkozásában, hiszen a központi kormányzati feladatok helyi szintre delegálásával, illetve az állami tulajdonú gazdasági társaságok helyi tulajdonba kerülésével a működtetendő önkormányzati vagyon tovább növekszik, melynek üzemeltetése és fejlesztése az önkormányzatok, vagy azok gazdasági szervezeteinek

feladata. Ezáltal az önkormányzat szerepe felértékelődik, autonómiája és hosszú távú felelősségvállalása nagyobb hangsúlyt kap. Ugyanakkor a vagyongazdálkodás egyszerre vet fel üzemeltetési és fejlesztési, beruházási feladatokat.

A város és a régió saját problémáinak megoldását célzó infrastrukturális és egyéb fejlesztések támogatására nagy összegű uniós támogatások áramlanak a térségbe a következő néhány évben. Ez a helyzet nagyon ritkán áll elő egy ország, egy régió életében, ezért rendkívül fontos a fejlesztési munkát koordinálni, az érintettek közötti kooperációt megvalósítani, mert az az eszközrendszer, ami most létrejöhet, a következő évtizedekben alig változhat meghatározóan.

Lényeges szempont továbbá, hogy a fejlesztések során lehetőség nyílik a jelenleginél magasabb színvonalú, ugyanakkor gazdaságosabb városüzemeltetés kialakítására is. A helyi önkormányzatok rendelkeznek azokkal a jogosítványokkal, amelyek rendezési tervek, rendeletek, előírások révén lehetővé teszik, hogy a továbbiakban a városfejlesztési, építési tevékenységek során a környezetvédelmi és fenntarthatósági elvek messzemenően érvényesüljenek. A beruházások megvalósításánál a multiplikatív hatás miatt további gazdasági élénkülés várható, ami rövid távú gazdasági előnyt is jelent.

A várható és a már ismert kötelezettségek teljesítése tehát elkerülhetetlen fejlesztéseket generál, amelyek jól átgondolt, átfogó városfejlesztési és régiós fejlesztési koncepciókba ágyazva a terület hosszú távú növekedését alapozhatják meg. Rendkívül fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a jelenlegi helyzet nagy valószínűséggel nem áll elő újra az ország életében. Éppen ezért fontos koordinálni és kooperálni, mert ami most megvalósulhat, vagy ahol elmarad a lehetséges innovációk megvalósítása, ott a következő évtizedekben alig változhat a helyzet.

A fejlesztések egységes programba illesztése azt a további előnyt is magában hordozza, hogy az érdekeltek nagyobb eséllyel pályázzanak a rendelkezésre álló támogatásokra. Nagyon fontos tudatosítani tehát azt a tényt, hogy e program esetében nem arról van szó, hogy miként kezdeményezzünk fejlesztéseket, hanem, hogy miként használjuk ki a kötelezettségek biztosította „kezdő lökést” és az ebből fakadó szinergiákat. De a szinergiák hatékony kihasználásának előfeltétele egy olyan új szemlélet szerinti gondolkodás, amelynek alapja a különböző szektorok és helyi közösségek közötti kooperatív cselekvés, minek eredményeként új kiterjesztési pontok tárulhatnak fel.

Az öko-szociális szemlélet, mint új megközelítés

Az új kiterjesztési pontok meghatározása elemi érdeke mind a városnak, mind a régiónak, hiszen az elmúlt évtizedben a térség világpiaccal való közvetlen kapcsolata szinte csakis a fogyasztási funkciókra korlátozódott, mivel a térségben előállított, és a világpiacon értékesíthető produktumok köre beszűkült. Ugyanakkor a globalizáció hatására a multinacionális vállalatok egyre nagyobb tért hódítanak a helyi szolgáltatások piacán is, és egyre kevesebb lehetőséget hagynak a helyi termékek helyi megjelenésének. A nagy áruházláncok beszállítói az unió piacáról kerülnek ki, és saját nemzetgazdaságuk által dotált termékeikkel kiszorítják a magyar termékeket.

Ezáltal az amúgy is megrendült vidéki gazdaság még nehezebb helyzetbe kerül. Annál is inkább, mivel ezekben az esetekben nem a minőségi termék biztosítása a cél, hanem a piacnyerés érdekében folytatott árverseny. Ebben a helyzetben mind a helyi fogyasztók, mind a helyi gazdaság üzleti szervezetei veszítenek, hiszen a piac elhódítása révén elsősorban ezek a vállalkozások és foglalkoztatottjaik szorulnak ki a lehetőségekből.

Ezáltal olyan kiszolgáltatott helyzet alakulhat ki, amelyben a régió gazdaságának működése és közösségeinek életminősége feletti ellenőrzés és befolyásolás alapvetően külső tényezőktől válik függővé. E helyzet megelőzésére a város és vidéke együttműködésekor meg kell határozni azokat a területeket, ahol az eddigi hagyományos együttműködések mellett új együttműködési lehetőségek fogalmazódnak meg.

Ilyen területek lehetnek például a városüzemeltetés területei (pl. hulladékkezelés), a városi ellátási szolgáltatások (pl. távhőellátás), illetve, hogy a városban keletkező környezetterhelés hogyan mérsékelhető a vidék lakosságának a problémamegoldásba történő bekapcsolásával, de egyúttal hogyan szolgálhatja mindez a vidéki lakosság problémáinak megoldását is (Kiss 2004).

E tekintetben kulcsfogalomként és egyben a lehetséges kitorési pontként a szükségletek meghatározásának szintjét határozhatjuk meg, mégpedig oly módon, hogy az egyéni szükségletek kielégítésének szándéka mellett azonos súllyal jelenik meg a közösségi szükségletek – mint önálló-szükséglet dimenzió – kielégítésének szándéka. Ez a változás egyben egy szemléletváltást is jelent a helyi gazdaság és közösség viszonyának lehetséges értelmezésében, és az így kialakuló új szemlélet mint öko-szociális szemlélet nevesíthető.

Az öko-szociális szemlélet értelmezésünkben azt jelenti, hogy a természeti környezet, a társadalmi csoportok és a gazdaság szereplőinek érdekei egymást erősítő, és nem egymással rivalizáló módon jelennek meg a helyi gazdasági és közösségi erőterben.

A város és vidéke együttműködésének egy lehetséges példája, mint az öko-szociális szemlélet gyakorlati vonatkozása

Az eddig leírtakra példaként vehetjük Pécs városa távhőellátási igényének – mint közösségi igénynek – megoldási lehetőségeit (Kiss–Leitol–Drescher 2002). A város távhőellátását biztosító erőmű jelenleg részben a világpiacról vásárolt földgázzal oldja meg a tüzelőszükségletét, azonban az így előállított távhőért nem olyan forintokkal fizetnek a fogyasztók, amelyek a helyben előállított, de a világpiacon értékesített áru ellenértékéként keletkezett. A távhőellátás tüzelőanyag-szükségletének másik része olyan tűzifa felhasználásával történik, amely még nem energia-ültetvényeken termelt. Ezeknek a tüzelőanyagoknak a jelentős része kiváltható lenne energia-ültetvényeken termelt növényekből előállított biomassza elégetésével, amelyet a vidéki lakosság termelt meg.

Mindez felfogható úgy is, mint a város–vidék közötti kooperáció egy lehetséges megjelenése, mivel egy lakás távfűtéssel történő fűtéséhez kevesebb, mint egy

hektáron megtermelhető energiaültetvény biztosította biomassza szükséges. Az uniós kötelezettség szerint egyrészt a rossz minőségű termőföldeket ki kell vonni a mezőgazdasági termelésből, másrészt a biomasszából előállított energia arányát meghatározott mértékben növelni kell. A termelésből kivonandó földek ugyanakkor alkalmasak energia-ültetvények telepítésre, és százezer hektáros nagyságrendet jelentenek. Az energiaültetvény munkalehetőséget biztosít a vidék lakosságának, akik számára egyébként elveszne a korábbi megélhetés. Ezáltal a város generál keresletet a vidék termékére, és járul hozzá a térségi problémák – pl. a munkanélküliség – megoldásához. További rendszerelemként tekinthető, hogy egy városi háztartásban keletkező szerves hulladékokból olyan komposzt-mennyiség állítható elő, amely felhasználható az energiaültetvények termőföld-minőségének javítására. Ez egyben a város környezetterhelésének csökkentését is jelenti, valamint a decentralizált energia-rendszer kiépítésének elemeként is működik.

Az ismertetett rendszer megvalósulása esetén a vidék versenyképessége növekedhet, mivel három dimenzió – a foglalkoztatás, energetika és környezetterhelés kezelése – összefüggésében és egymást erősítő hatásában valósítja meg a városi és vidéki igények kooperáción alapuló kiszolgálását. Ez a rendszer alternatívája lehet annak a jelenlegi gyakorlatnak, hogy az egyes területeket külön-külön kezelve oldunk meg problémákat a gazdaság, a szociális szféra és a környezetvédelem területén, azaz ha szükség van energia-hordozóra, megvesszük (pl. gáz); ha meg kell oldani egy szociális problémát – pl. munkanélküliség – fizetünk segítyt, vagy külön erőfeszítéseket teszünk munkahelyteremtésre; ha a környezetvédelem területén jelentkezik feladat – pl. hulladékelhelyezés –, akkor beruházunk olyan megoldásba, amely eredménye csakis azon a területen jelent megoldást. Ezáltal nem használjuk ki azokat a szinergiákat, amelyek csak akkor hasznosíthatóak, ha az egyénileg is értelmezhető igényeket – vagy azok egy részét – a közösségi igények szintjén értelmezzük. Az öko-szociális szemlélet ezt, a közösségi igények szintjén történő problémamegfogalmazást, mint a szemléletváltást jelenti.

Mindebből következően törekedni kell tehát arra, hogy a különböző területek – környezetvédelem, gazdaság-mezőgazdaság, szociális szféra – érdekeit együttesen, komplex összefüggésrendszerként értelmezve vegyük figyelembe a közösséget érintő döntések esetén. Természetesen az öko-szociális szemlélet megvalósítása során is mérlegelni szükséges – figyelve a világpiaci árakat –, hogy ez a közösségi szükséglet-kielégítés versenyképes-e a távolról, a világpiacról történő közösségi szükségletkielégítéssel. A mérlegelés, és az ezt követő döntés fő szempontjaként azonban azt kell tekinteni, hogyha külső forrásból elégtí ki a közösség a közösségi szintű igényeit, akkor milyen területeken és mennyit kellene költenie a még megoldandó további közösségi igények – pl. munkahelyteremtés, szociális segélyezés, környezetvédelmi, közegészségügyi problémák megoldása – kielégítésére. Ugyanakkor, ha az ellenkező irányból közelítünk a dilemmához, akkor azt kell szem előtt tartani a döntésnél, hogy például egy enregiaültetvénybe történő beruházás önmagában lehet, hogy kevésbé versenyképes áron állítja elő az energiahordozót, de ha a beruházást komplexitásában, a szűken értelmezett gazdasági racionalitásbanól

kiemelve vizsgáljuk, akkor azt is figyelembe kell venni, hogy vidéken teremtettünk munkahelyet, ezáltal növekedett a vidék népességmegtartó képessége is. Megoldottuk továbbá a termelésből kivont földek hasznosítását, és a komposzt-kihelyezéssel egyrészt javítjuk a környezeti erőforrásunk kapacitását (jobb termőföld), másrészt csökkentjük a város környezetterhelését, hiszen nem kell lerakóban elhelyezni a szerves hulladékot. Végül, de nem utolsó sorban a régió részében vagy egészében csökkentheti a külső tényezőktől való függését, mivel képes a maga számára megtermelni a szükségleteit. Mindezek alapján, ha a beruházási döntésnél ez a komplex összefüggés-rendszer kerül mérlegelésre, akkor már középtávon is versenyképes lehet a helyi gazdaság és közösség igényeinek az öko-szociális szemlélet kínálta kooperáció alapján történő értelmezése.

Az előbbi példa csak egy a lehetséges kooperációk közül, amelyek a program keretében mindennapi gyakorlattá válhatnak. Ugyanakkor már ez a példa is egyértelműsíti, hogy az ÖKOVÁROS-ÖKORÉGIÓ Program megvalósítása során arra kell törekedni, hogy a térség minden vállalkozása, gazdálkodó szervezete és helyi közössége számára nyújtson lehetőséget a programba való bekapcsolódásra, a közös helyi érdekek felismerésére, és az ebből adódó előnyök kihasználására akár üzleti, akár helyi közösségi szinten.

A közösségi erőforrások feletti rendelkezés kérdése

A közös érdekek felismerése és érvényesítése szempontjából további fontos kérdés, hogy kinek van rendelkezési joga olyan természeti és környezeti erőforrások felett, amelyek nem vagy csak nagyon nehezen és/vagy költségesen pótolhatóak? Nyilvánvaló, hogy a bármely erőforrás feletti rendelkezés jogosultsága egyben egy gazdasági, politikai, hatalmi pozíciót is jelent. Ezt a hatalmi pozíciót nem szabad, hogy a helyi közösség átengedje bármely társadalmi-gazdasági szereplő számára. A helyi környezeti erőforrások – pl. vízkészlet, levegőkészlet, környezetterhelés feldolgozási kapacitás – feletti rendelkezés jogát a helyi közösségnek kell gyakorolnia. Ezáltal garantálható, hogy a hosszú távon fenntartható fejlődés szempontjai érvényesülhetnek a környezeti erőforrásokkal történő gazdálkodás során, miáltal ezek az erőforrások mint tőke, és nem mint jövedelem értelmeződnek (Schumacher 1991). A kontroll gyakorlásához azonban szükség van egy olyan üzleti szervezetre, amely egyrészt a közösség tulajdonában van, ezáltal integrálja a közösségi szereplőket, másrészt az üzleti szférával is kapcsolatban áll, ismeri és képviseli a közösségi igényeket, és mint a gazdaság szereplője gazdája is a közösségi erőforrásoknak.

Ez az „interface” szervezet közvetítő szerepet tölthet be olyan befektetői üzleti szervezetek és a helyi közösség között, amelyek gazdasági értéket látnak a kooperáción alapuló, fenntartható módon szervezett üzleti környezetben történő megjelenésnek. Ezáltal nem az történik, hogy privát tőke kirekesztődik a térség fejlesztéséből, hanem mindössze az történik, hogy *a közösség által kontrollált feltételek mellett kerül bevonásra*. A kontroll gyakorlását a már említett közvetítő szervezet láthatja el a közösség felhatalmazása alapján, és a modell, amelyben a közvagyon és a

privát tőke is megjelenik nem jelent mást, mint a PPP (Public Private Partnership) modell megvalósítását. E modell alkalmazása egyben versenyképessé is teszi az ÖKOVÁROS-ÖKORÉGIÓ Program koncepciója alapján megvalósítandó projekteket, hiszen világos üzleti feltételek mellett teszi lehetővé és ösztönzi a privat tőke integrálását a közösségi igények kielégítésében. Az alapelv, amely garantálja a közjavak és közszolgáltatások feletti közösségi kontrollt, de egyben az üzleti szervezet számára is világos feltételrendszert teremt, aképpen fogalmazható meg, hogy a közszolgáltatásokat privatizálni például a befektetett eszközök amortizációs idejével arányosan lehessen.

A közösség környezeti erőforrásaival történő gazdálkodás eredményes megvalósításához szükséges azonban egy olyan viszonyrendszer alkalmazása, amely számszerűsített formában is képes megjeleníteni egy-egy földrajzi terület környezeti erőforrásbeli kapacitását, a terhelhetőségének határait és a terhelések feldolgozási képességét. Már jelenleg is létezik egy ilyen rendszer, az integrált szennyezés-megelőzésről és ellenőrzésről szóló 96/61. sz. EU Direktíva alapján létrehozott IPPC rendszer. Ez a rendszer azonban elsősorban csak egyes ipari beruházások esetén jelenik meg, mint kötelezően alkalmazandó eljárás, ezáltal nem terjed ki egy település vagy más terület-egység teljes egészére. Ugyanakkor a téma legújabb megközelítése szerint az ökológiai lábnyom kiszámításának módszere jelent egy olyan számítási rendszert, amely segítséget nyújthat a helyi környezeti erőforrásokkal történő környezettudatos gazdálkodáshoz.

Az „ökológiai lábnyom” elmélet

A nemzetgazdaságok közötti összehasonlítás egyik jelenleg is széles körben használt viszonyszáma a GNP. Ez az érték egyben a gazdasági változás, fejlődés regisztrálására, számszerűsítésére alkalmazott „mérőszám” is. Ugyanakkor számos közgazdász, illetve társadalomelmélettel foglalkozó gondolkodó megkérdőjelezte azt a tulajdonképpen általánosnak mondható felfogást, hogy az egy főre jutó magas GNP érték egyben az adott nemzet gazdasági jólétét is reálisan fejezheti ki. Azért tartották aggályosnak ezt az értelmezést, mivel a jólét meghatározó elemei kimaradnak a jólétre vonatkozó mérőszám kiszámításánál. Ezen elemélet szerint akár pénzben is kifejezhető módon kellene figyelembe venni a jóléti helyzetek különbségeinek meghatározásakor a szabadidőt, a közbiztonságot, a természeti környezet állapotát stb., amelyek korábban nem fejeződtek ki pénzben, de jelentősen befolyásolják a jólét-érzetünket.

E dilemmából kiindulva született meg a *nettó nemzeti jólét* (NEW) kiszámítása, ahol a GNP értékét bizonyos, korábban nem számszerűsített, de a jólétet befolyásoló tényezőkkel korrigálják. E gondolat továbbfejlesztése eredményeként született egy további új index, nevezetesen a *fenntartható gazdasági jólét indexe*. Ez a mérőszám figyelembe veszi a fogyasztást, az anyagi javakat és a fogyasztás során keletkezett környezeti károkat, ide értve a hosszú távú környezeti következményeket is (Kerényi 2003).

Mindehhez képest a legújabb megközelítés a Ress és Wackernagel (2001) szerzőpáros által publikált módszer szerint az *ökológiai lábnyom* kiszámítása. Ez a számítási mód egy lehetőség arra, hogy számszerűen lehessen kifejezni, hogy egy adott terület-egység lakói mekkora területen tudnák megtermelni fogyasztási javaikat, mégpedig fenntartható módon. A számítás alapjául az ország – vagy régió, vagy település – területe, az ott élők száma, a beépített földterület, az ipari energiafogyasztás, (az energia előállításának módját is figyelembe véve) a lakosság ellátásához szükséges élelmiszer és a mindezek előállításához szükséges terület szolgál. Ezáltal az ökológiai lábnyom úgy is tekinthető, mint egy adott népesség természeti „terhének” mértékegysége – az a földterület, amely egy adott életszínvonal megőrzése során felmerülő összes környezetterhelés fenntartható feldolgozhatóságához szükséges. Ez az érték *növekedhet* vagy *csökkenhet* attól függően, hogy például az adott területen felhasznált energia megújuló energia vagy nem megújuló energia; a hulladékkezelés során történik-e újrahasznosítás vagy csak ártalmatlanítás, ill. csak lerakás. A fenntartható, környezettudatos gazdálkodás és életvitel csökkenti a szükséges területet, míg az erőforrásokat pazarló gazdaság és életvitel jelentősen növeli.

Értelmezésünkben az ÖKOVÁROS vagy ÖKORÉGIÓ *az a terület egység, amely ökológiai lábnyomával benne marad a rendelkezésre álló területben*, illetve amennyiben az adott terület egység ökológiai lábnyoma mégis meghaladná a rendelkezésére álló területet vagy növekedni kíván, úgy nem a terület növelésével éri ezt el, hanem olyan módszereket választ, amelyek nem növelik az ökológiai lábnyomát.

Mindezek alapján az ÖKOVÁROS–ÖKORÉGIÓ Program küldetése egy olyan új alapokra helyezett gazdaság- és közösségfejlesztés gyakorlatának megvalósítása, amely eredményeként az érintettek tudatosan törekszenek arra, hogy a térség gazdasági és társadalmi fejlődése, működése érdekében alkalmazott módszerek ne növeljék – illetve lehetőség szerint csökkentsék – az ökológiai lábnyom méretét. Ezáltal egy egészségesebb és jobb életminőséget biztosító természeti, társadalmi és gazdasági környezet jöjjön létre, és működjön fenntartható módon.

Záró gondolatok

A koncepció, amint arra a szó jelentése is utal, nagyon tág fogalom, s értelmezésünkben mint eszköz arra hivatott, hogy az irányokat kijelölje. A koncepció ezáltal egy jövőképet is meghatároz. A jövőkép nem más tehát, mint fejlesztési irányainak értékközpontú rendszere, amit a konkrét célok és eszközök kidolgozása során kell érvényre juttatni.

Mindebből következően az a tény, hogy az ÖKOVÁROS–ÖKORÉGIÓ Program koncepciója megfogalmazásra került, azt is bizonyítja, hogy Pécs városának döntéshozói olyan igénnyel rendelkeznek, amely a közösség jövőjével kapcsolatos elvárásokat a környezettudatosság és a fenntartható fejlődés köré szervezi, és amely igény a helyi közösség és gazdaság elvárásaival is találkozik. Bízunk tehát abban, hogy Pécsnek és régiójának e programja a hazai gyakorlatban ezidáig egyedülálló módon adhat lehetőséget a jelenbeli problémák megoldására, úgy, hogy közben nem veszi el az esélyt a jövőendő generációktól.

Jegyzet

¹ A koncepció kidolgozásában a az alábbi szervezetek munkatársai működtek közre.

Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium Környezetvédelmi Főcsoport; a Duna-Dráva Nemzeti Park; az MTA Pécsi Akadémiai Bizottság Környezetvédelmi, Területfejlesztési és Településtudományi Szakbizottsága; a Dél-Dunántúli Környezetvédelmi Felügyelőség; a Baranya megyei ÁNTSZ; a Pécsi Városüzemeltetési és Vagyongazdálkodó Rt.; a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács; az Egészséges Városért Alapítvány; a Pécsi Tudományegyetem: Közgazdaságtudományi Kar, Agrár-, Környezet-, és Regionális Gazdaságtan Tanszék; Stratégiai Menedzsment Tanszék; Marketing Tanszék; a Misina Állatvédő Egyesület; MKM Consulting Mérnöki, Környezetvédelmi és Menedzsment Kft; Total Környezetfejlesztési Tervező és Szolgáltató Kft.

Irodalom

- Kiss T. (2004) *Regionalitás és minőségi közszolgáltatás*. Megyei Jogú Városok Szövetségének Konferenciája, Pécs.
- Kiss T.–Leitold Cs.–Drescher L. (2002) *Biomassza előállítás és energianyerés települési szilárd hulladék és szennyvíziszap komplex hasznosításával*. Kézirat.
- Kerényi A. (2003) *Európa természet- és környezetvédelme*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Korten, D.C. (1998) *Tőkés társaságok világalma*. Kapu Kiadó, Budapest.
- KSH (2003) *Baranya Megye Statisztikai Évkönyve 2002*. KSH, Pécs.
- Rechnitzer J.–Csizmadia Z.–Grosz A. (2003) A magyar városhálózat tudás alapú megújító képessége az ezredfordulón. – *Tér és Társadalom*, 3. 145–164. o.
- Ress, W.E.–Wackernagel, M. (2001) *Ökológiai lábnyomunk*. Föld Napja Alapítvány, Budapest.
- Schumacher, E.F. (1991) *A kicsi szép*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Szirmai V.–A. Gergely A.–Baráth G.–Molnár B.–Szépvölgyi Á. (2002) *Verseny és/vagy együttműködés*. MTA Szociológiai Kutatóintézet–MTA RKK NYUTI Közép-dunántúli Kutatócsoport, Budapest–Székesfehérvár.